

Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Τιμίων Δώρων (Φουντούλης Ἰωάννης)

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θεολογία και Ζωή](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Μποροῦμε νὰ ὀνομάσουμε χωρὶς ὑπερβολὴ τὴ Λειτουργία αὐτή, μαζί μὲ τὰ λειτουργικὰ χειρόγραφα, «Λειτουργία τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς», γιατί πραγματικὰ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴ ἀκολουθία τῆς ἱερᾶς αὐτῆς περιόδου. Εἶναι δυστυχῶς ἀλήθεια ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ἀγνοοῦν τελείως τὴν ὕπαρξί της, ἢ τὴν ξεύρουν μόνο ἀπὸ τὸ ὄνομα, ἢ καὶ ἐλάχιστες φορὲς τὴν ἔχουν παρακολουθήσει. Δὲν πρόκειται νὰ τοὺς μεμφοῦμε γιὲν αὐτό.

Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων τελεῖται σήμερα στοὺς ναοὺς μας τὸ πρῶτὶ τῶν καθημερινῶν της Τεσσαρακοστῆς, ἡμερῶν δηλαδὴ ἐργασίμων, καὶ γιὰ αὐτὸ λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού δὲν δεσμεύονται κατὰ τὶς ὥρες αὐτὲς ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα ἢ τὴν ὑπηρεσία τῶν. Τὰ τελευταῖα χρόνια γίνεται μιὰ πολὺ ἐπαινετὴ προσπάθεια ἀξιοποιήσεώς της. Σὲ πολλοὺς ναοὺς τελεῖται κάθε Τετάρτη ἀπόγευμα, σὲ ὥρες πού πολλοί, ἂν ὄχι ὅλοι οἱ πιστοί, ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ παρευρεθοῦν στὴν τέλεσί της.

Τὸ ὄνομά της ἡ Λειτουργία αὐτὴ τὸ πῆρε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση της. Εἶναι στὴν κυριολεξία Λειτουργία «προηγιασμένων δώρων». Δὲν εἶναι δηλαδὴ λειτουργία ὅπως οἱ ἄλλες γνωστὲς λειτουργίες τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, στὶς ὁποῖες ἔχομε προσφορὰ καὶ καθαγιασμὸ Τιμίων Δώρων. Τὰ Δῶρα εἶναι καθαγιασμένα, προηγιασμένα, ἀπὸ ἄλλη Λειτουργία, πού ἐτελέσθη σὲ ἄλλη ἡμέρα. Τὰ προηγιασμένα δῶρα προτίθενται κατὰ τὴν λειτουργία τῶν Προηγιασμένων γιὰ νὰ κοινωνήσουν ἀπ' αὐτὰ καὶ νὰ ἀγιασθοῦν οἱ πιστοί. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων εἶναι μετάληψις, κοινωνία.

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν γενεσιουργὸ αἰτία τῆς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων πρέπει νὰ ἀνατρέξωμε στὴν ἱστορία της. Οἱ ρίζες της βρίσκονται στὴν ἀρχαιοτάτη πράξη τῆς Ἑκκλησίας μας. Σήμερα ἔχομε τὴ συνήθεια νὰ κοινωνοῦμε κατὰ ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα. Στὺς πρῶτους ὁμως αἰῶνες τῆς ζωῆς τῆς Ἑκκλησίας οἱ

πιστοὶ κοινωνοῦσαν σὲ κάθε Λειτουργία, καὶ μόνον ἐκεῖνοι πού εἶχαν ὑποπέσει σὲ διάφορα σοβαρὰ ἁμαρτήματα ἀπεκλείοντο γιὰ ἓνα ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὴν μετάληψη τῶν ἁγίων Μυστηρίων. Κοινωνοῦσαν δηλαδή οἱ πιστοὶ ἀπαραιτήτως κάθε Κυριακὴ καὶ κάθε Σάββατο καὶ ἐνδιαμέσως τῆς ἐβδομάδος ὅσες φορὲς ἐτελεῖτο ἡ θεία λειτουργία, τακτικῶς ἢ ἐκτάκτως στὶς ἑορτὲς πού ἐτύχαινε νὰ συμπέσουν ἐντὸς τῆς ἐβδομάδος. Ὁ Μέγας Βασίλειος μαρτυρεῖ ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς του κοινωνοῦσαν τακτικῶς τέσσερις φορὲς τὴν ἐβδομάδα, δηλαδή τὴν Τετάρτη, Παρασκευή, Σάββατο καὶ Κυριακὴ (ἐπιστολὴ 93). Ἄν πάλι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τελεσθῇ ἐνδιαμέσως τῆς ἐβδομάδος ἡ Θεία Λειτουργία, τότε οἱ πιστοὶ κρατοῦσαν μερίδες ἀπὸ τὴν θεία κοινωνία τῆς Κυριακῆς καὶ κοινωνοῦσαν μόνοι τους ἐνδιαμέσως τῆς ἐβδομάδος. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ τὸ ἐπιδοκιμάζει καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος.

Στὰ Μοναστήρια καὶ ἰδιαίτερα στὰ ἐρημικὰ μέρη, ὅπου οἱ μοναχοὶ δὲν εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ παρευρεθοῦν σὲ ἄλλες λειτουργίες ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς, ἔκαμαν ὅ,τι καὶ οἱ κοσμικοί. Κρατοῦσαν δηλαδή ἁγιασμένες μερίδες ἀπὸ τὴν Κυριακὴ ἢ τὸ Σάββατο καὶ κοινωνοῦσαν κατ' ἰδίαν. Οἱ μοναχοὶ ὅμως ἀποτελοῦσαν μικρὲς ἢ μεγάλες ὁμάδες καὶ ὅλοι ἔπρεπε νὰ προσέλθουν καὶ νὰ κοινωνήσουν κατὰ τὶς ἰδιωτικὲς αὐτὲς κοινωνίες. Ἔτσι ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται μία μικρὰ ἀκολουθία. Ὅλοι μαζί προσηύχοντο πρὸ τῆς κοινωνίας καὶ ὅλοι μαζί εὐχαριστοῦσαν τὸν Θεό, πού τοὺς ἀξίωσε νὰ κοινωνήσουν. Ἄν ὑπῆρχε καὶ ἱερεύς, αὐτὸς τοὺς προσέφερε τὴν θεία κοινωνία. Αὐτὸ ἐγίνετο μετὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ ἢ τῆς Θ' ὥρας (3 μ.μ.), γιατί οἱ μοναχοὶ ἔτρωγαν συνήθως μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα, μετὰ τὸν ἑσπερινό. Σιγὰ -σιγὰ θέλησαν νὰ ἐντάξουν τὴν κοινωνία τοὺς αὐτὴ στὰ πλαίσια μιᾶς ἀκολουθίας, πού νὰ ὑπενθυμίζει τὴν θεία λειτουργία.

Κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸν διεμορφώθη ἡ ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν (δηλαδή κατὰ τὸν τύπον τῆς Θείας Λειτουργίας), πρὸς τὸ τέλος τῆς ὁποίας κοινωνοῦσαν. Αὐτὴ εἶναι ἡ μητρικὴ μορφή τῆς Προηγιασμένης.

Ἄς ἔλθουμε τώρα στὴν Τεσσαρακοστή. Ἡ Θεία Λειτουργία κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἐτελεῖτο μόνον κατὰ τὰ Σάββατα καὶ τὶς Κυριακὲς. Παλαιὸ ἔθιμο ἐπικυρωμένο ἀπὸ ἐκκλησιαστικοὺς κανόνες ἀπηγόρευε τὴν τέλεσι τῆς θείας λειτουργίας κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος, γιατί αὐτὲς ἦσαν ἡμέρες νηστείας καὶ πένθους. Ἡ τέλεσις τῆς Θείας Λειτουργίας ἦταν κάτι τὸ ἀσυμβίβαστο πρὸς τὸν χαρακτήρα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν. Ἡ Λειτουργία εἶναι πασχάλιο μυστήριον, πού ἔχει ἔντονον τὸν πανηγυρικόν, τὸν χαρμόσουν, τὸν ἐπινικόν χαρακτήρα. Αὐτὸ ὅμως γεννοῦσε ἓνα πρόβλημα. Οἱ χριστιανοὶ ἔπρεπε νὰ κοινωνήσουν δύο φορὲς τουλάχιστον ἀκόμη κατὰ τὴν ἐβδομάδα, τὸ ὀλιγώτερον δηλαδή κατὰ τὶς ἐνδιάμεσες ἡμέρες, τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευή, πού μνημονεύει καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος. Ἡ λύσις ἤδη

ὕπῃρχε: Οἱ πιστοὶ θὰ κοινωνοῦσαν ἀπὸ Προηγιασμένα Ἅγια. Οἱ ἡμέρες αὐτὲς ἦσαν ἡμέρες νηστείας. Νηστεία τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐσήμαινε πλήρη ἀποχὴ τροφῆς μέχρι τὴν δύσι τοῦ ἡλίου. Ἡ κοινωνία λοιπὸν θὰ ἔπρεπε νὰ κατακλείσῃ τὴν νηστεία, νὰ γίνῃ δηλαδὴ μετὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ συνδέεται ἡ ἱστορία μὲ τὴν σημερινὴ πράξι. Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων εἶναι σήμερα ἀκολουθία ἑσπερινοῦ, στὴν ὁποία προστίθεται ἡ παράθεσις τῶν δώρων, οἱ προπαρασκευαστικὲς εὐχὲς, ἡ θεία κοινωνία καὶ ἡ εὐχαριστία ὕστερα ἀπὸ αὐτήν. Ἡ διαμόρφωσίς της μέσα στὸ ὅλο πλαίσιο τῆς Τεσσαρακοστῆς τῆς ἔδωσε ἓνα ἔντονο «πενθηρό», κατὰ τὸν Θεόδωρο Στουδίτη, χαρακτήρα (Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων). Μὲ τὸν ἑσπερινὸ συμπλέκονται τροπάρια κατανυκτικά, οἱ ἱερεῖς φέρουν πένθιμα ἄμφια, ἡ ἁγία τράπεζα καὶ τὰ τίμια δῶρα εἶναι σκεπασμένα μὲ μαῦρα καλύμματα, οἱ εὐχὲς εἶναι γεμάτες ταπείνωσι καὶ συντριβή. «Μυστικώτερα εἰς πᾶν ἡ τελετὴ γίνεται», κατὰ τὸν ἴδιο Πατέρα.

Καιρὸς νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ σ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, στὴ μορφή πού ὕστερα ἀπὸ μακρὰ ἐξέλιξη ἀποκρυσταλώθηκε καὶ κατὰ τὴν ὁποία τελεῖται σήμερα στοὺς ναοὺς μας. Ἦδη ἐπισημάναμε τὰ δύο λειτουργικὰ στοιχεῖα πού τὴν συνθέτουν: τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τὴν Θεία Κοινωνία. Τὸ πρῶτο μέρος της ἀποτελεῖ ὁ συνήθης ἑσπερινὸς της Τεσσαρακοστῆς μὲ μικρὲς μόνο τροποποιήσεις.

Ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν ψαλμωδία τῆς Θ' ὥρας ἐνδύεται τὴν ἱερατικὴ του στολὴ καὶ θυμιᾷ. Ἡ ἑναρξίς γίνεται μὲ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...» κατὰ τὸν τύπο τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἀναγινώσκεται ὁ προοιμιακός, ὁ 103ος δηλαδὴ ψαλμός, πού περιγράφει τὸ δημιουργικὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ· «Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον Κύριε ὁ Θεός μου ἐμεγαλύνθης σφόδρα...». Εἶναι τὸ προοίμιο τοῦ ἑσπερινοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς ἀκολουθίας τοῦ νυχθημέρου, πού ἀρχίζει, ὡς γνωστό, κατὰ τὸν ἐβραϊκὸ τρόπο, ἀπὸ τὴν ἐσπέρα· πρῶτο μέρος τοῦ εἰκοσιτετραώρου θεωρεῖται ἡ νύκτα. Ὑστερα ὁ διάκονος, ἡ ἐν ἀπουσία του ὁ ἱερεὺς, θέτει στὸ στόμα τῶν πιστῶν τὰ αἰτήματα τῆς προσευχῆς· «Ὡς εἰρήνη τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», τὰ εἰρηνικά. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ΙΗ' καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου· «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι μὲ ἐκέκραξα καὶ εἰσήκουσέ μου...» (Ψαλμοὶ 119-133). Εἶναι τὸ τμῆμα τοῦ Ψαλτηρίου πού ἔχει καθορισθῇ νὰ ἀναγινώσκεται κατὰ τοὺς ἑσπερινούς της Τεσσαρακοστῆς.

Ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ μεταξὺ ἐτοιμάζει στὴν Πρόθεσι τὰ Προηγιασμένα -ἀπὸ τὴν Λειτουργία τοῦ προηγούμενου Σαββάτου ἢ τῆς Κυριακῆς- Τίμια Δῶρα. Ἀποθέτει τὸν Ἅγιο Ἄρτο στὸ Δισκάριο, κάμνει τὴν ἔνωσι τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος στὸ Ἅγιο Ποτήριον καὶ τὰ καλύπτει. Ὁ ἑσπερινὸς συνεχίζεται μὲ τὴν ψαλμωδία τῶν ψαλμῶν

τοῦ λυχνικοῦ καὶ τῶν κατανυκτικῶν τροπαρίων τῶν ἐκάστοτε ἡμερῶν, πού περιλαμβάνονται στοὺς τελευταίους στίχους τῶν ψαλμῶν αὐτῶν καὶ γίνεται ἡ εἴσοδος. Διαβάζονται δύο ἀναγνώσματα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἓνα ἀπὸ τὴν Γένεσι καὶ ἓνα ἀπὸ τὸ βιβλίο τῶν Παροιμιῶν. Θὰ σταθοῦμε γιὰ λίγο στὴν κατανυκτικὴ ψαλμωδία τοῦ «Κατευθυνθήτω», τοῦ δευτέρου στίχου τοῦ 140οῦ ψαλμοῦ. Ψάλλεται μετὰ ἀπὸ τὰ ἀναγνώσματα ἕξ φορές, ἀπὸ τὸν ἱερέα καὶ τοὺς χορούς, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς θυμιᾷ τὴν Ἁγία Τράπεζα.

«Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου·

ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπερινή»..

Κατόπιν γίνεται ἡ ἐκτενὴς δέησις ὑπὲρ τῶν τάξεων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Κατηχουμένων, τῶν ἐτοιμαζομένων διὰ τὸ ἅγιον Βάπτισμα, «τῶν πρὸς τὸ φῶτισμα εὐτρεπιζομένων», καὶ τῶν πιστῶν. Καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσι τῶν Κατηχουμένων ἔρχεται τὸ δεύτερο μέρος, ἡ κοινωνία τῶν μυστηρίων.

Τὴν μεταφορὰ τῶν Προηγιασμένων Δώρων ἀπὸ τὴν Πρόθεσι στὸ Θυσιαστήριο, πού γίνεται μὲ ἄκρα κατάνυξι, ἐνῶ οἱ πιστοὶ προσπίπτουν «μέχρις ἐδάφους» συνοδεύει ἡ ψαλμωδία τοῦ ἀρχαίου ὕμνου «Νῦν αἱ δυνάμεις»:

«Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν

σὺν ἡμῖν ὁράτως λατρεύουσιν·

ἰδοὺ γὰρ εἰσπορεύεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.

Ἴδοὺ θυσία μυστικὴ τετελειωμένη δορυφορεῖται.

Πίστει καὶ πόθῳ προσέλθωμεν,

ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενόμεθα.

Ἀλληλούϊα».

Ἡ προπαρασκευὴ γιὰ τὴν Θεία Κοινωνία περιλαμβάνει κυρίως τὴν Κυριακὴν προσευχὴν (Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς... τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον...», ἀκολουθεῖ ἡ Κοινωνία καὶ μετ' αὐτὴν ἡ εὐχαριστία. Καὶ ἡ Λειτουργία κλείνει μὲ τὴν κατανυκτικὴ ὀπισθάμβωνο εὐχή. Εἶναι δέησις πού συνδέει τὴν τέλεσι τῆς κατανυκτικῆς αὐτῆς Λειτουργίας πρὸς τὴν περίοδο τῶν Νηστειῶν. Ὁ πνευματικὸς ἀγὼν τῆς Τεσσαρακοστῆς εἶναι σκληρός, ἀλλὰ καὶ ἡ νίκη κατὰ τῶν ὁράτων ἐχθρῶν εἶναι βεβαία γιὰ τοὺς ἀγωνιζομένους τὸν καλὸν ἀγώνα. Ἡ Ἀνάστασις δὲν εἶναι μακράν. Ἄς τὴν διαβάσωμε προσεκτικά. Εἶναι ἀπὸ

τὰ ὠραιότερα ἐκκλησιαστικὰ κείμενα:

«Δέσποτα παντοκράτορ, ὁ πάσαν τὴν κτίσιν ἐν σοφίᾳ δημιουργήσας, ὁ διὰ τὴν ἄφατόν σου πρόνοιαν καὶ πολλὴν ἀγαθότητα ἀγαγῶν ἡμᾶς εἰς τὰ πανσέπτους ἡμέρας ταύτας, πρὸς καθαρισμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἐγκράτειαν παθῶν, πρὸς ἐλπίδα ἀναστάσεως· ὁ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν πλάκας χειρίσας τὰ θεοχάρακτα γράμματα τῷ θεράποντί σου Μωσεῖ, παρασχου καὶ ἡμῖν, ἀγαθέ, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνίσασθαι, τὸν δρόμον τῆς νηστείας ἐκτελέσαι, τὴν πίστιν ἀδιάρετον τηρῆσαι, τὰς κεφαλὰς τῶν ἀοράτων δρακόντων συνθλάσαι, νικητὰς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀναφανῆναι καὶ ἀκατακρίτως φθᾶσαι προσκυνῆσαι καὶ τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν».

Ἡ Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων εἶναι μία ἀπὸ τῶν ὠραιότερες καὶ κατανυκτικότερες ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μία διαρκῆς πρόσκλησις γιὰ τὴν συχνὴ κοινωνία τῶν θείων μυστηρίων. Μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ζωντανὴ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας. Φωνὴ πού λέγει ὅτι ὁ πιστὸς δὲν μπορεῖ νὰ ζῇ τὴν ζωὴ τοῦ Χριστοῦ ἂν δὲν ἀνανεώσῃ διαρκῶς τὴν ἔνωσί του μὲ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου. Διότι ὁ Χριστὸς εἶναι «ἡ ζωὴ ἡμῶν» (Κολοσ. 3, 4).

Πηγή: agiazoni.gr